

Bibliotek och musik

Pia Shekhter

I bibliotekssammanhang har musiken en särställning då musiken är ett språk med en egen skrift och egna publikationsformer. Digitala noter och tjänster med strömmande musik och video som Spotify och YouTube påverkar verksamheten på musikbibliotek. Bolognareformen och den nya disciplinen konstnärlig forskning innebär också stora utmaningar för bibliotekarierna med uppgift att stötta undervisning och forskning vid Sveriges musikhögskolor.

Vad utmärker ett bibliotek på en musikhögskola?

Den fundamentala skillnaden mellan bibliotek vid en musikhögskola och ett universitetsbibliotek är att noterna utgör den primära materialformen på en musikhögskola. På ett universitetsbibliotek är det av förklarliga skäl boken som är ”norm”. Musikbibliotekarierna ser till de praktiska behoven - noterna är främst avsedda för övning och framförande. Man vill att musiken skall klinga, medan man på universitetsbiblioteket utgår från ett forskningsperspektiv.

Hantering av noter och böcker skiljer sig åt på många plan – förvärv, katalogisering och hylluppställning med flera. Noter publiceras i olika format beroende på funktion – dirigentpartitur, studiepartitur, klaverutdrag med flera. Lanseringen av ISMN (International Standard Music Number) har på senare år underlättat identifikationen av varje utgåva. Noter blir inte inaktuella på samma sätt som böcker och gallras först när de är utslitna. Av samma skäl finns det ingen anledning att magasinera äldre musiktryck, såvida det inte finns en skyddsaspekt. Tvärtom är det viktigt att noterna står framme eftersom studenterna ofta går direkt till hyllan utan att uppsöka katalogen. De botaniseras bland noterna när de letar efter repertoar – det är inte alltid ett specifikt musikstycke man är ute efter. Noter kan förstås inte heller stå i accessionsordning, vilket är vanligt på universitetsbibliotek för att spara plats. Hyllplaceringen måste utgå från besättning eller genre. Detta för med sig att förvaring av noter är utrymmeskrävande. Noterna behöver en bemannad utlånings- och återlämningsdisk eftersom RFID-märkningen inte fungerar tillfredsställande för material med flera stämmor.

Noterna är en central materialtyp på en musikhögskola, men jag vill betona att biblioteket inte endast består av en notsamling. Låt oss säga att operastudenterna ska arbeta med Trollflöjten. De behöver då i första hand klaverutdrag och partitur, men instuderingen berikas dessutom av kompletterande material som biografier, verksanalyser, litteratur om Mozart och hans samtid, operatidskrifter samt ljud- och videoinspelningar och referensdatabaser. Biblioteket på en musikhögskola kan jämföras med naturvetarnas laborationssalar så ofta Ingemar Henningsson, tidigare rektor på Högskolan för scen och musik.

För att kunna ge god service till studenter och forskare vid en musikhögskola behöver bibliotekarierna ha grundläggande kunskaper om musik och kunna läsa noter. Om kunskapen hos personalen saknas blir kommunikationen med användarna dålig – ibland omöjlig. Ämneskunskaper krävs, vid sidan av referensarbetet, också för att kunna hantera inköp, fjärrlån, katalogisering med mera.

“... the Library is a notable representative of the Academy’s high level of expertise in music” står det i en broschyr om Sibeliusakademins bibliotek, vilket stärker min tes att bibliotekspersonalen vid en musikhögskola behöver specialkompetens.

Högskolan för scen och musik

Högskolan för scen och musik (HSM), som ligger i ”Artisten – huset för musik och teater”, utbildar kompositörer, lärare i musik, dans och teater, musikal- och performanceartister, musiker inom många genrer, operasångare och skådespelare. Tillsammans med Konstnärliga fakulteten bedrivs forskarutbildning och forskning inom flera fält. HSM har cirka sjuhundra studenter, etthundrafemtio lärare och många gästlärare. Högskolan har en omfattande utåtriktad verksamhet med drygt tvåhundra offentliga konserter och föreställningar per år samt återkommande festivaler och konferenser.

Biblioteket för musik och dramatik vid [Göteborgs universitetsbibliotek](#) har till uppgift att stödja den verksamhet som bedrivs vid HSM. Det är samtidigt ett bibliotek för studenter och anställda inom resten av [Göteborgs universitet](#) och även öppet för allmänheten, som också får låna såväl noter som böcker och skivor. Bibliotekets samlingar upptar omkring sexhundra sjuttio hyllmeter och består av noter, fonogram, litteratur, främst inom ämnena musik och teater, videofilmer och tidskrifter samt pjäsmanus. Personalen är anställd av Göteborgs universitetsbibliotek och består av åtta personer som delar på cirka tre tjänster.¹

Intresset för den klassiska musiken - eller ”västerländsk konstmusik”, som det mer korrekt heter, minskar i samhället och många ungdomar strävar istället efter att bli ”idoler”. Söktrycket till HSM:s musikalprogram är mycket stort, men påpekas bör att även operautbildningen lockar stora skaror sökande. HSM har dessutom en eftersökt masterutbildning i symfoniskt orkesterspel och kyrkomusikerprogrammets studenter är eftertraktade på arbetsmarknaden.

Även om intresset för den västerländska konstmusiken minskar bland unga personer i Europa växer det i Asien. Stora delar av studentantalet på många europeiska lärosäten för högre musikutbildning utgörs numera av studenter från Korea och Kina med flera asiatiska länder.

På senare år har man medvetet satsat på en bredare rekrytering till utbildningarna på HSM. En ettårig förberedande utbildning för musiker kallad The Music College har startats i samarbete med Angeredes folkhögskola. Man samarbetar också med stiftelsen El Sistema för att göra klassisk musik tillgänglig för barn och unga i socialt utsatta områden genom musicerande i kör och orkester.

Omvärldsbevakning av området musik och bibliotek

En bibliotekarie vid en musikhögskola bör arbeta nära verksamheten för att kunna ge en god service. Det är ju musikhögskolan som är vår omvärld! Vad menar man när man talar om begrepp som mångkultur? Hur resonerar man kring genusfrågor? Vilka frågeställningar står på dagordningen? Man måste också vara medveten om att diskursen förändras med tiden. Det bästa sättet att hålla sig informerad är att delta i personalmöten, läsa nyhetsbrev, gå på öppna föreläsningar och konserter.

---

¹ I Sverige har vi en ovanlig situation med ett särskilt Musik- och teaterbibliotek vid sidan av vårt nationalbibliotek, Kungliga biblioteket. Det är Musik- och teaterbiblioteket i Stockholm som hittills har tagit hand om undervisningen i musikkatalogisering, musikämnesord, uniforma titlar för musik etc. Det har för det mesta skett i samarbete med Svenska musikbiblioteksföreningen. Ansvarsfördelningen på musikområdet mellan dessa bägge bibliotek är oklar, vilket för närvarande är uppe till diskussion. År 2017 återuppstod ”Musikgruppen”, som skall ägna sig åt musikbibliografiska frågor, till exempel Deweyklassifikation och RDA i förhållande till musik samt uniforma titlar, som är så viktiga för musikämnet. Huvudansvaret för gruppen har Musik- och teaterbiblioteket. Den ursprungliga Musikgruppen var en beredningsgrupp i musikfrågor för Svensk Biblioteksförenings kommittéer för katalogisering och klassifikation. Gruppen bestod av bibliotekarier från BTJ (Bibliotekstjänst), Kungliga biblioteket, Musik- och teaterbiblioteket och folkbibliotek och verkade 2007-2011. Protokollen finns att läsa på Svenska musikbiblioteksföreningen webbplats www.smbf.nu.

Inom parentes sagt är det mycket uppskattat bland studenterna att se bibliotekarier i publiken. Atmosfären i ett musikhögskolebibliotek är ofta familjär och man lär sig mycket bara genom att samspråka med sina användare.

Bibliotekarier som arbetar med musik utgör för det mesta endast en liten del av personalstyrkan – inte sällan är man helt ensam. På en musikhögskola är man inte en självklar del av lärarkåren utan får ofta tillhöra administrationen. Därför finns ett stort behov av att samverka med kollegor både i Sverige och utomlands då musiken har en internationell karaktär.

Bibliotekarierna vid Sveriges sex musikhögskolor har ett nära samarbete. Det finns också ett nordiskt nätverk med kollegorna som arbetar vid de musikhögskolor som ingår i Association of Nordic Music Academies (ANMA). Vi har haft flera gemensamma konferenser, men samarbetet består numera mest i att vi bistår varandra med fjärrlån. För den som vill hålla sig underrättad om vad som är på gång inom högre musikutbildning på ett internationellt plan är Association Européenne des Conservatoires, Académies de Musique et Musikhochschulen (AEC) en betydelsefull informationskälla.

Till vår omvärldsbevakning hör också att hålla oss uppdaterade om det lokala och nationella musiklivet i stort. Hur ser musikundervisningen i grundskolorna ut? Vilka instrument väljer ungdomarna i de kommunala kulturskolorna? Vilka folkhögskolor har musikinriktningar (dessa är viktiga förutbildningar till musikhögskolorna)? Vilka utbildningsprogram erbjuder Sveriges musikhögskolor och finns det särskilda profilområden? Hur ser rekryteringen ut – vikande/ökande trender? Finns det kurser i musik på bibliotekarieutbildningarna? Sist men inte minst gäller det att hålla sig à jour med nya bibliotekssystem och analysera hur de hanterar musikmaterial.

När det gäller omvärldsbevakning och fortbildning är Svenska musikbiblioteksförningen (SMBF) ett ovärderligt stöd för bibliotekarier som arbetar med musik på alla typer av bibliotek, inte minst på folkbibliotekssidan. SMBF:s kursdagar har teman med stor variation, ofta med inslag av studiebesök.

Ett annat viktigt stöd är International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres (IAML) – musikbibliotekens motsvarighet till IFLA. Bland IAML:s medlemmar finner man inte endast musikbibliotekarier, arkivarier och dokumentalister utan även musikforskare och musikförlag med flera.² SMBF är en av de tjugosex nationella föreningarna inom IAML. På IAML:s webbplats kan man läsa: "International collaboration is necessary, both to ensure that the special needs of music are not overlooked in the general library framework, and to achieve better sharing of resources and information within the music library community itself."

---

² IAML har närmare 1700 medlemmar, varav cirka hälften består av institutioner, i ett fyrtiotal länder. IAML:s internationella arbete utförs i så kallade Subject Sections (Audio-Visual Materials, Bibliography, Cataloguing and Service and Training); Institutional Sections (Archives and Music Documentation Centres, Broadcasting and Orchestra Libraries, Libraries in Music Teaching Institutions, Public Libraries och Research Libraries); committees, study groups och project groups. En av de viktigaste kommittéerna är IAML:s Outreach Committee. IAML arbetar aktivt med att nå ut till delar av världen där ~~vi~~ man har dålig representation – majoriteten av medlemmarna finns idag i Europa och USA. En annan viktig kommitté är IAML:s Advocacy Committee. Den tillkom för ett par år sedan för att värna om musik på bibliotek och arkiv. Det finns ett väletablerat samarbete med systerorganisationer, främst International Musicological Society (IMS), med gemensamma kongresser och bibliografiska projekt. IAML är medlem i IFLA där representanter för IAML har spelat en framträdande roll när det gäller exempelvis musikkatalogisering.

IAML:s webbplats med ett intressant nyhetsflöde är en bra källa för den som vill hålla sig informerad inom området musik och bibliotek. Ett annat sätt att hålla sig à jour är att läsa inlägg på IAML:s Facebooksida och att följa IAML_AIBM på Twitter. Den elektroniska diskussionslistan, IAML-L, är öppen för alla intresserade. De nationella föreningarna har dessutom sina egna webbplatser och listor. Den svenska e-postlistan heter Musikbiblioteksforum och har idag cirka 110 prenumeranter. IAML ger ut en peer-reviewed tidskrift, som utkommer fyra gånger om året - *Fontes Artis Musicae*. SMBF:s medlemstidskrift heter *Musikbiblioteksnytt*.

Musikbibliotekariens utvidgade verksamhetsområde

Med åren har rollen som bibliotekarie vid en musikhögskola utvidgats. Det räcker inte längre med att vara ”notkypare”, som en kollega brukade kalla sig. Bolognareformen slår fast att informationskompetens är en av de så kallade “generic skills” som skall ingå i alla utbildningar.³ Vad begreppet innefattar är emellertid inte självklart, i synnerhet inte på musikområdet. På Högskolan för scen och musik har man en okonventionell inställning till hur det självständiga arbetet kan se ut. Det kan till exempel röra sig om en så kallad processdagbok där studenten, ofta på ett mycket personligt sätt, redogör för sin läroprocess och konstnärliga utveckling. Begrepp som informationskompetens och informationssökning blir då mindre relevanta.

När det gäller mer traditionella uppsatser befinner vi oss för närvarande i en brytningsperiod. Fram tills för några år sedan bestod biblioteksundervisningen på HSM av att mindre grupper kom till biblioteket för en genomgång av musikresurserna som en förberedelse inför det som då kallades examensarbete. På senare år har jag bjudits in av olika lärare för att ge klassrumsundervisning inför studenternas uppsatsskrivning. Lärarna har dock betraktat källkritik och referenshantering som sina domäner. Nu är det istället tänkt att universitetsbibliotekets undervisningsteam skall ta hand om undervisningen på HSM. Det blir då mindre fokus på själva musikämnet och mer på teori gällande olika typer av informationskällor, vad som karaktäriserar vetenskaplighet och grunderna i referenshantering. Universitetsbiblioteket strävar efter att alla studenter inom universitetet skall erhålla samma uppläggning av undervisningen beträffande kursinnehåll, lärandemål och progression. Det ska bli intressant att se hur de två “världarna” kommer att mötas.

Musikbibliotekarien har en viktig uppgift när det gäller att hjälpa till med att överbrygga avståndet mellan det konstnärliga fältet och ”Akademien” samt att göra den konstnärliga forskningen mätbar. Inom området konstnärlig forskning händer det mycket och det råder långt ifrån någon konsensus om vad begreppet står för. Den konstnärliga forskningen är en ung disciplin som fortfarande letar efter sina former.⁴ Man är noga med att betona att den är väsensskild från den humanistiska forskningen vid universitetet med egna metodval, rapporteringsformer och med en egen diskurs. Den konstnärliga forskningen är personlig, narrativ och reflekterande.

Bibliotekarierna som är väl förankrade i den akademiska traditionen kan hjälpa till med val av metadata, tillämpning av referenssystem, kunskap om elektronisk publicering och open access. En

---

³ Bolognareformen som genomfördes 2007 har fått ett stort inflytande också på den högre musikutbildningen. Association Européenne des Conservatoires, Académies de Musique et Musikhochschulen (AEC) har tagit fram åtskilliga policydokument rörande olika delar av reformen.

⁴ År 2000 bildades den konstnärliga fakulteten vid Göteborgs universitet. Den är nu Nordens största konstnärliga fakultet med en unik bredd. HSM är en av tre institutioner inom fakulteten. De övriga två är Högskolan för design och konsthantverk (HDK) och Akademin Valand.

arbetsgrupp vid Konstnärliga fakulteten, där en universitetsbibliotekarie ingick och spelade en viktig roll, har tagit fram en modell för kvalitetsbedömning av den konstnärliga forskningen. Man lanserade begreppen ”konstnärligt arbete” (1 poäng) och ”konstnärligt arbete, kvalitetsgranskat” (5 poäng). Konstnärliga arbeten kan utgöras av konserter, Cd-inspelningar, utställningar, litterära verk och liknande. För att ett konstnärligt verk skall få 5 poäng skall det hålla internationell klass. Ett viktigt kriterium är huruvida det finns en institution med tyngd kopplad till verket. Det kan röra sig om ett beställningsverk, utgivning på ett välkänt musikförlag eller en utställning på ett välrenommerat galleri. Kvaliteten på metadata och dokumentation är avgörande och här kan bibliotekarien spela en viktig roll.

Det är bibliotekarierna vid universitetsbiblioteket som lägger in de konstnärliga verken i databasen GUPEA (Göteborgs Universitets Publikationer - Elektroniskt Arkiv). Därefter importerar posterna till GUP (Göteborgs Universitets Publikationer) där underlaget till de bibliometriska analyserna tas fram. Bibliometrifunktionen ligger under avdelningen Digitala tjänster inom Göteborgs universitetsbibliotek med uppgift att tillhandhålla information till beslutsfattare inom GU.

Bibliotekarierna vid Sveriges konstnärliga högskolor arbetar aktivt för att få mallar och bedömningskriterier i de elektroniska arkiven att passa även för konstnärlig forskning. Upphovsrättslagstiftningen kan utgöra ett problem eftersom de konstnärliga verken ofta inte är textbaserade. “Bilagor” i form av noter, ljud, bild och video är minst lika viktiga komponenter som texten.

Ett utmärkt sätt att följa utvecklingen inom området är att läsa de årsrapporter om konstnärlig forskning som ges ut av Vetenskapsrådet.

Ny repertoar på YouTube och Spotify

Om man är beredd att vidga begreppet omvärldsbevakning skulle man kunna säga att musikstudenterna omvärldsbevakar när de letar ny repertoar. Fjärrlåneönskemålen på senare tid har många gånger gällt musik jag aldrig har hört talas om. Det har då ofta visat sig att studenterna har hittat den på YouTube eller Spotify. Denna breddade repertoar blir ett spännande komplement till den så kallade standardrepertoaren som studenterna går igenom under sin utbildningstid.

Biblioteken erbjuder flera kommersiella databaser med strömmande musik. Fördelarna är många: Man spar tid och pengar på att inte behöva katalogisera inköpta skivor, även om kvaliteten på metadatan ofta är undermålig och inte kan jämföras med sökbarheten i en bibliotekskatalog. Inga ersättningsexemplar måste beställas på grund av slitage eller stöld, man sparar utrymme osv. Tecknar man en licens med ett obegränsat antal samtidiga användare finns musiken alltid tillhands. Det finns emellertid många aspekter att ta i beaktande. Bestämmer man sig för att upphöra med en prenumeration, till exempel på grund av sämre ekonomi, återstår ingenting i bibliotekets ägo. Samma prekära situation uppstår om en musiktjänst läggs ned. Problematiskt är också att bibliotekarierna inte har möjlighet att bestämma urvalet.

iPads på notställen

Nuförtiden finns som bekant noter att ladda ned gratis från internet. Det är framförallt International Music Score Library Project (IMSLP) som används av våra studenter. IMSLP är ett projekt baserat på wiki-principen. Vem som helst kan bidra till det virtuella biblioteket genom att skanna in noter fria från upphovsrätt. Flera bibliotek i USA, Tyskland och andra länder med stora och viktiga musiksamlingar har lagt ned mycket möda och pengar på ambitiösa digitaliseringsprojekt av notmaterial, men tyvärr har detta inte haft samma spridning som IMSLP. Ett problem är svårigheten att överblicka allt som står till buds.

Det har också blivit allt vanligare att den kommersiella notdistributionen sker digitalt. Musikförlagen lockar med reklam som ”Just purchase, download and play” och många tonsättare är numera inte knutna till något förlag utan säljer sina alster som PDF:er via egna hemsidor. I dessa fall kommer biblioteket till korta. Studenterna blir i bägge fallen hänvisade till att köpa noterna själva om inte utbildningsprogrammet skjuter till medel. Frågan är om musikförlagen och tonsättarna inte gör ett misstag när de går förbi leden nothandlare och bibliotek i distributionskedjan. Kunniga och entusiastiska personer som håller sig à jour med nyheter, har kunskap om olika utgåvor och kan tipsa om repertoar borde vara viktiga aktörer.

Det är lätt att se fördelar med digitala notutgåvor: De slits inte ut, man kan enkelt anteckna, radera och dela med andra och man kommer undan besvärliga bladvändningar. Distributionen underlättas ju också avsevärt. Man slipper till exempel vänta i flera veckor på notbeställningar från USA. Ett önskat framtida scenario vore dock att noter endast kommer att erbjudas biblioteken i form av kommersiella databaser med PDF:er för utskrift. Risken är att det skulle leda till ett likriktat utbud och att den smalare musiken konkurreras ut. En viktig aspekt att beakta är också hur musiken i så fall ska bevaras och tillgängliggöras för framtiden.

Utvecklingen har trots allt inte gått så fort som man hade kunnat förvänta sig. Studenterna anlitar förvisso ofta IMSLP, men samtidigt har man blivit alltmer uppmärksam på kvaliteten på utgåvan. Man vill spela efter noter utan klåfingriga tillägg i notbilden av utgivaren, vilket var vanligt förr. Istället efterfrågar man textkritiska utgåvor – så kallade Urtextutgåvor. Notutgåvans kvalitet – tryck, papper och inbindning (noter kräver en speciell sorts inbindning eftersom de måste kunna stå uppslagna på notstället) har också betydelse. Många musiker tycker att flera dimensioner i musicerandet försvinner när man spelar efter digitala noter.

Gissningsvis kommer e-noter och tryckta noter att leva sida vid sida på samma sätt som e-böcker och tryckta böcker. En representant för Harrassowitz Verlag slog fast: ”We don’t expect digital scores to replace printed scores in the foreseeable future.”

Avslutande reflektioner

Jag har arbetat som bibliotekare på Musikhögskolan i Göteborg och sedan på Högskolan för scen och musik sedan slutet av åttiotalet. Stora förändringar har skett under denna period inte minst beträffande genbredd och samverkan mellan utbildningarna. Lärarutbildningarna har genomgått flera reformer och blivande förskollärare har blivit en ny målgrupp i biblioteket. Nya utbildningsprogram har bildats: Världsmusikutbildningen, masterprogrammet i orkesterspels, musikalutbildningen med flera. Vi har fått ett allt större inslag av utländska studenter.

Jag har i min text beskrivit Bolognareformens inverkan på den högre musikutbildningen och den anpassning som har krävts. Jag har också skrivit om den konstnärliga forskningens speciella förutsättningar.

Man får ibland påminna sig om vilket paradigmskifte internet innebar i början av nittiotalet. Den påföljande snabba utvecklingen inom det digitala området har vi dessutom tydligen bara sett början av.

Till detta kommer nya bibliotekssystem, nya katalogiserings- och klassifikationssystem, ny lagstiftning inom upphovsrätt etc. Allt har krävt särskilda insatser på musikbiblioteksområdet.

Alla dessa förändringar har inneburit stora utmaningar som lett till ett behov av ständig fortbildning. Nätverk som Svenska musikbiblioteksforeningen och International Association of Music Libraries, Archives and Documentation Centres spelar en ovärderlig roll i sammanhanget. Jag är övertygad om att omvärldsbevakning och kollegialt samarbete, även på ett internationellt plan, kommer att fortsätta vara av största betydelse i framtiden.